

GÁSPÁR FERENC - A HAJÓORVOS ÍRÓ

Manapság az egzotikus tájakra való utazás csupán pénz kérdése és főképp nincs foglalkozáshoz kötve. Nem úgy jó évszázaddal ezelőtt, amikor az expedíciót vezető tudósoknak, illetve tengerjáró matrózoknak jutott ez a nem csekély veszéllyel járó feladat. Az Osztrák-Magyar monarchián belül az alföldi magyar legények ritkán adták rá a fejüket. A birodalom legjobb tengerészei Dalmáciából verbuválódtak össze, elsősorban a délszlávok és a Fiume környéki taliánok közül, akik civilben is kötődtek az Adria vizéhez.

Emlékezzünk a Ferenc József Földet meghódító Tegethoff remek legénységére, kapitányuk osztrák, az orvosuk viszont magyar volt.

Ez az „összetétel” rövidesen megismétlődött, amikor a XIX. század nyolcvanas éveinek végén észak helyett távolkeletre indult a Zrínyi nevét viselő hadihajó. Ázsiát a gyarmatosító hatalmak akkorra már felosztották. Ebből maradt ki a Habsburg-birodalom, de legalább kereskedelmi érdekeltséget akart szerezni, kikötői konzulátusokat szervezni, nehogy ez a Hollandiához képest mégis nagyhatalom a világkereskedelmi központjaiban érdekképviselő nélkül maradjon.

A költő-hadvezér nevét viselő páncélos korvett feladata lett főleg az addig zárt Kína nagyvárosaiban (Sanghai, Peking, Nanking) Ferenc-Ferdinánd trónörökös útjának az előkészítése.

Erre a vitorlás gőzösre kapott beosztást Gáspár Ferenc hajóorvos, aki remek útirajzokat hagyott ránk a megtett „negyvenezer mérföldről”.

Életéről annyit: a párciumi Szilágysomlyón született 1862-ben. Középiskoláit a kolozsvári unitárius gimnáziumban végezte, majd a bécsi orvosi fakultásra iratkozott be. Nincs ebben semmi különleges, a császárvárosban akkor olyan lelkes magyar érzelmű professzorok tanítottak, mint a dermato-venerológus Kaposi Mór, a fül-orr-gégész Politzer Ádám, a győri születésű gyermekgyógyász Mauthner Lajos, az anatómus Zuckerkandl Ottó, ergo medikusunk nem érezhette magát idegenben.

Orvosdoktori okleveleit 1886-ban szerezte meg, s utána rögtön beállt tengerésznek. Érdekes, hogy a Tegethoff hajóra hivatkozik honfitársaként Kepes Gyulára viszont nem, ami aligha azt jelenti, hogy nem tudott volna róla. Az viszont valószínű, hogy szépirodalmi igényű naplórírási szándékát már tervezetten valósította meg. Az év és a nap megjelölése hiányzik, így a dátumokat csak valószínűsíthetjük. Kétségtelenül az un. energiahordozókkal példamutatóan gazdálkodtak. Ha szél támadt, felvonták a vitorlákat és leállították a dugattyúkat, csendes időben viszont takarékosan adagoltak a kazánokba. Így az említett negyvenezer mérföldet kb. fele-fele arányban gőzössel, illetve vitorlával tették meg.

Mikor elhagyták a Földközi tengert, már önkéntes „gályaraboknak” számítottak. Nem evezőkhöz

láncoltan, de legalább akkora vasfegyelemmel. Pola kikötőjéből a Szuezi csatornán manővereztek át, majd a kopár Aden egyik öbölében egészítették ki szénkészletüket.

Az 1892-ben Szegeden megjelent útirajza elég sivár látképet mutat az indiai Gibraltár nevet viselő erődítményről. Stratégiai fontossága hasonló lehetett. A következő „célpont” Ceylon szigete, csodálatával nem győztek betelni. Az szingaléz és a tamil törzs akkor még nem irtotta egymást, az angolt sem tartották közös ellenségnek. A Monachia matrózai majd Maláj földön találkoztak először kínaiakkal. A térképen feltüntetett vízi útvonalon jutottak el Sárga tengerig, Kína kulcsfontosságú városának számító Sanghai-ba.

Az európaiak Ázsia Párizsának, a kínaiak viszont az európaiak sírjának titulálták. Mindkét állításban volt igazság. Gáspár doktor itt hallott újra Strauss-keringőt, látott az angol negyedben póló, tenisz és futball játékot. De itt érezte meg először e zsúfolt világ utcai hulladékainak nem egyszer hulláinak tömény bűzét. Nem hiába osztott ki a helyi angol konzul a vendégeknek elegendő mennyiségű kölnit, a gázmaszk-szerű zsebkendőhöz. Itt találkoztak igazi himlővel, noha a mennyei birodalom orvosai állítólag már 1200 éve alkalmazzák az ornyálkahártyán át történő variolizációt. Úgy látszik, nem mindenkinél.

E roppant kiterjedésű ország nem ismerte az európai értelemben vett temetőt. A híres embereket, császárokat „emlékművekbe” helyezték, I. Konfucius templomát, valamint a Ming-dinasztia kolosszális állatszobrokkal őrzött sírját, még az egyszerű kuli trágya lesz a rizsföldeken.

A Zrínyi-korvett előtt a Monarchia lobogója alatt addig még nem hajtott fel gőzös a Jangce folyón, a titokzatos birodalom belsejébe. Cél volt, némi kereskedelmi érdekltség megszerzése, továbbá néprajzi, földrajzi és természettudományi ismeretek bővítése. Sanghai egyik negyedében találkoztak először japánokkal, akik az európaiak szemében higiénés civilizáltságukkal tűntek ki.

A következő cél-állomás a rejtelmes koreai félsziget, ahová az Erzsébet királyné nevét viselő hajón a trónörökös igyekezett. Bizony a könyv közepén található Honkong látképe néhány nagyobb viktoriánus épülettel megtűzdelt halászkikötő benyomását kelti. Kluboknak álcázott matróz-lebujók persze léteztek, megfelelő közbiztonsággal. Doktorunk illegálisan eltulajdonított angol fontjait a mindent szemmel tartó rendőrök hamar megtalálták. A közegészségügy viszont rémregénybe illett. Az emberélet olcsó, az ópiumszívás látványa megszokott, az ázsiai más dimenziókban gondolkodott.

Persze ott a fehér ember élete is csak saját magának drága. Aki este, pláne egyedül partra lépett könnyen a tenger fenekére került. Rendőr legyen a talpán, aki a szolgálalkúeknek mutatkozó kulikra ezt rá tudta bizonyítani. Kivéve az angolok által annyira ellenőrzött Honkong kikötőt.

Az egzotikus étek, ahogy hősünk írja, nem európai gyomorba való. Maradtak a fogakat próbára téve kétszersültek és a konzervek. Kivéve a gyümölcsöket, mert azokat desztillált vízben meg lehetett mosni. Vízet ugyanis lepárlás útján nyerték a tengerből. Íz nélküli víz, de folyadék pótlására alkalmas, tea és kávé formájában. A vitorla-póznákra húzták fel a lehűteni és nem a vízbe eresztve. A ragadozó halak könnyen leharapták volna a zsinórról.

A hajóorvos nagyon magára hagyatott. Amikor a legtöbb dolga, például a viharban, vagy hajósérülésnél munkájának eredményéhez a két legfontosabb feltétel hiányzik: a nyugalom és a friss levegő. A műtöként szolgáló orvosi szoba ugyan is mindig a merülési szint alatt van, így ablakot nyitni még csöndes vízen sem lehet. Fedélzetre kell vinni, levegőztetni a beteget.

Az orvos szakértelmét és a tengerészek fegyelmezettségét dicséri, hogy a hajón hasmenéses járvány nem tört ki. Több tapasztalt tengeri medve kapott néha tengeri betegséget, s „megadta a tengernek, ami a tengeré”, vagyis kiokádta magát. Aztán mintha misem történt volna. Annak is tanúi lehetünk, milyen az, ha rejtett psychotikus került a fedélzetre, majd manifesztálódik a baja. Könnyen előkerül a kényszerzubbony, mert ki vállalhatta a nem egyszer előforduló tengerbeugrás kockázatát, pláne cápaveszélyes vizeken.

A Monarchiából a Zrínyi járt először Koreában. A visszautat az Arab tengeren tették meg. A Mekka és Medina közötti Dsiddah városában lazítottak egy kicsit és „tankoltak” fel. Szó szerint és áttétes értelemben „bevásároltak”. Gáspár doktor pl. egy pár kacskaringós orrú sárga papucst, valamint arabeszk díszítésekkel ellátott kávé készletet. Az öröm nem sokáig tartott, a helyi konzul mutatta meg, hogy a papucskok bécsi, a csészék prágai készítésűek. Szmirnai szőnyeget már nem mert venni, attól tartván, hogy valahol Erdélyben lettek csomózva.

Az útleírás félezer oldalát nehéz röviden érzékeltetni. Doktorunk nem pihent babérjain, rövidesen újra útra kelt majd 1903-ban jelentek meg a „Hét év a tengeren” című újabb kötetei. Ízes színésséggel papírra vetett írásai hamar népszerűvé tették, könyveit bővített formában újra kiadta, majd 1907-től Pesten telepedett le. Előbb a Kereskedelmi Minisztériumban kapott állást, aztán a Ferenc József Kereskedelmi Kórház kormánybiztosa lett. A „Föld körül” című hat díszes kötete a műveinek összesítése. Felújítva és kibővítve tíz vaskos könyv.

A ferencjózsefi boldog békeidők tipikus és rokonszenves alakja ő. A Monarchia széthullását lelkileg követte, 1923-tól már nem látta többé értelmét az életnek, önként megvált tőle.

Sajnos, a bekövetkezett események őt igazolták.

Szállási Árpád dr.

2001. március